

Janez
Povše

Monolog v tretji osebi VI

Zakaj toliko časa ni pomislil na očeta? Pomislil niti enkrat samkrat, vsaj za hip, za podaljšano sekundo, takole spotoma, sredi ljudi, preden se odpre prehod za pešce, preden se na mesto počasi, počasi zavleče dan, pa je že zbujen? Preden nese v vrvežu samopostrežne težko pričakovani grižljaj v usta, preden zavrti telefonsko številčnico, pa ima navado še enkrat na hitro premisliti, kaj bo

rekel, kako bo izoblikoval pomembno poslovno misel, od katere je odvisno precej mirnih ali razburljivih trenutkov v nekakšni megleni, zato pa tolikanj zanesljivejši in obstojnejši prihodnosti? Nikoli ni pomislil nanj, nikoli, si je moral priznati. In bilo ga je skoraj sram, čeprav beseda za počutje nikakor ni povsem pravilna. Sram je nekaj moralnega, pravzaprav moralističnega, on sam pa pri tem ni bil v nobenem smislu kriv. Da, da, bi bil kriv, kriv bi lahko bil v povsem moralnem pomenu te besede. Recimo, da bi oče nekje, ali doma ali v bolnišnici ležal na smrt bolan, on pa ga ne bi imel časa obiskati, pa četudi bi ga obiskal dan poprej, kaj dan, dve uri ali uro poprej, bi se že zaradi ure odsotnosti lahko po vsej pravici čutil krivega. Krivega bi se čutil, tudi če bi se očetovo zdravje v bolnišnici ali doma na starem domu nikakor ne hotelo primakniti bliže, lebdelo bi nekje v tisti grozni bližini ali razdalji, ko bi bil razplet mučnega bolezenskega stanja ravno zaradi nepremičnosti še grozljivejši, bolje rečeno, ga sploh ne bi bilo niti ne na tem niti ne na onem, trikrat bolj oddaljenem obzorju. Da, kriv bi bil, seveda, zakaj ni poskrbel za boljše zdravnike, to, to bi bil črv, ki bi glodal neusmiljeno, zakaj ni odpeljal očeta kam na tuje, zakaj ni prodal vsega, kar ima, pa ga spravil ali v Švico ali v Nemčijo, pa ne zato, ker bi verjel v čudež ali tujino kot strokovno rešiteljico, pač pa že zato, da bi tako storil prav vse, kar je mogoče storiti, obubožal bi, bankrotiral bi in v nekem smislu bi bil srečen, saj bi storil vse, kar je bilo v njegovi moči.

Sedaj pa ga je sram, čeprav je oče že šest let mrtev.

Bežno je pogledal po parku. Do popoldanskega sestanka je imel ravno toliko časa, da se ni vrnil domov, se ne bi izplačalo, bolje je bilo

sprehoditi se pod drevesi in mimo njih, srečevati čudne neznance, ki se kot večče vrtijo po tem istem parku, kot da so kaj zgubili, nekaj v svoji notranjosti, pa tavajo naokrog. Zdelo se mu je, da se mnogi ne zavedajo, da so nekaj izgubili, čutijo izgubo podzavestno, in ta jih žene v hojo, v sprehajanje, med drevesa, ki pač morajo poznati na tisoče zgodb, kolikor so v resnici tako jasnovidna in rahločutna, kot vse pogostejše izvedensko trdijo. In med temi krivci, med temi obeleženimi obtoženci, katerih sodba se odlaga v večnost, je tudi on sam.

Lahko da gre za poseben razlog, ki ga je prav danes spomnil na očeta, oziroma na tisto praznino v njem, kjer bi moral biti njegov oče. Da, točno, ravno tako je mislil, namreč da bi oče moral biti v njem, živeti bi moral v njem noč in dan. Ne da bi si želel bodoče ali preveč boleče navzočnosti, tega prav gotovo ne, zakaj tisti meseci po njegovi smrti so bili gluhi od bolečine. Zdelo se mu je tedaj, da se premika skozi nekakšno gosto, lepljivo močvirje vsakdana, ki mu daje le toliko priložnosti za gibanje, da obstane, da ne pogine, da ne odpove tudi na zunaj. Želeti si tiste tôle svetlobe, ki sveti, kot je svetila vedno, pa vendar je v njenem siju nekaj zločinskega, ubijalskega? V daljavi, se mu je zdelo, in to zelo razločno, ostra in nizka bučanja zvokov, ki jih ni nikoli razumel in pravzaprav niti razločno slišal ne. Zvoki, ki bobnijo in se razpotegnjeno valijo po ogromnih hribih, pa spet trepetajo nad dolinami, vse zelo zelo počasi, kot iz nekega drugega sveta, mi tukaj, pri tem je čutil sebe in svet okoli sebe, pa zaznavamo, če zaznavamo, nekakšne čudne posledice, nekakšno razpadajoče umiranje svetlobe, ki si podaja roko z nesrečno katastrofo nekje onstran človekove dojemljivosti. Kaj takšnega si ni mogoče želeli, posebno ker se o stvari ne moreš z nikomer pogovarjati, če pa je že kdo, ki bi utegnil razumeti tvoja doživetja, potem se je treba sprijazniti s pomenljivimi pogledi poslušalca, češ stvari, če so takšne, kot jih pripoveduješ, niso kar tako, še več, zaskrbljujoče so, s človekom nekaj ni v redu, preveč trpi ali trpi tako, kot ni treba. In kdor je, po njihovem, tudi v trpljenju drugačen od drugih, s tem nekaj ni v redu, gotovo ni v redu.

Sicer pa je trepetanje svetlobe, v tovariškem soglasju z bučanjem nekje onstran vsega, prišlo šele kasneje, mnogo kasneje. Tedaj, ko je bolelo že mnogo manj, tedaj ko pravzaprav ni več bolelo. Trpljenje zaradi svetlobe ni bilo naravnost nič, ampak res nič, v primeri s tistimi prvimi časi, prvimi dnevi, tedni, meseci, ko je oče odšel za vedno in ga zapustil. Da, počutil se je izdanega, počutil se je, kot da ga je oče s svojo smrtjo, s svojim odhodom izigral, izigral absolutno, izigral, kot pač lahko izigraš najdražje bitje, potem ko si mu obljubil vse, svoj dih, svojo navzočnost, svojo pripadnost. Počutil se je izdanega, vendar ne v takšnem smislu, da bi pri tem koga krivil, ampak za malo se mu je zdelo v tej njegovi ljubezni, da ga oče ni nič vprašal, da se je mučil in vse bolj mučil s svojo boleznijo, njega pa pogledoval vse bolj od daleč. Da je ves čas odhajanja resnično odhajal, da to sploh ni bila

bolezen, ampak čisto navadno vztrajno, dosledno in tiho odhajanje. Nemogoče se mu je zdelo, da bi oče tega ne vedel, da ne bi vedel za lastno odhajanje, in ker je torej moral vedeti za odhajanje, bi moral kaj storiti, to brezpogojno, moral bi ga poklicati k sebi in se z njim po moško pogovoriti. In potem bi se dogovorila, ugotovila bi, kaj je mogoče napraviti, iskala in našla bi rešitev, rešitev, da bi tako ali drugače ostala skupaj. Samo to bi bila rešitev, samo rešitev je sad pravega in resničnega moškega pogovora, ki vedno uspe, mora vedno uspeti. Tako pa nič od tega, česar dolgo ni mogel verjeti, pravzaprav ves čas boleznini ne. Celo boleznini v svojem najglobljem bistvu ni nikoli resnično sprejel, razumsko da, to pač, ampak razum je v takšnih trenutkih preveč smešno in nebogljeno pomagalo, da bi se lahko skliceval nanj. Razum je za razumnike, razumske kreature, si je mislil, ki so spravili svet tako daleč, kjer pač je sedaj. Razum je v določenem smislu likvidacija vsega bistvenega, vsega zunaj otipljive razvidnosti, kar pa je tako skromen del zapletenosti življenja, da se mu moraš, namreč razumu, do obupa nasmejati. Da, da, nekateri so z razumom veliki prijatelji, preprosto odrežejo stvari, ki jih mučijo ali s prevelikim veseljem ali preveliko žalostjo, zmožni so reševati potek notranjih vzgibov v svojo trenutno korist, v določenem smislu amputirajo odvečna področja doživljanja in se odlično znajdejo v svetu, kakršen ta svet pač je. Osebo je bil prepričan, moral se je prepričati o svojem prav, da tovrstne trenutne rešitve v prihodnosti ne prinašajo drugega kot škodo, odtrganost od bistvenih dimenzij življenja, nekakšno splošnost, ki ne povzroča prevelikih pretresov, pač pa prinaša, takole z druge strani, docela natihoma, neopazno in zavito, praznino, neobčutljivost, slabotno orientacijo in nekakšno življenje iz dneva v dan. Življenje iz dneva v dan, vsaj po njegovem, pa je oče povsem naravne posledice vsakdanjih eksekucij radosti oziroma bolečine, namreč občutka nesmisla. Da, občutek nesmisla, bolje trenutki takšnih občutkov, so rezultat, niso izhodišče, so po vsej verjetnosti obračun, zelo čuden obračun, ki mu nihče ne uide, malokdo pa ga razume.

Sprehajališče ob klopi, kjer je že dolgo nepremično sedel, je bilo izrazito v svoji običajni splošnosti: nikjer nikogar, tako rekoč nikjer, le daleč daleč, skorajda nekje spodaj, pot se je od tu spuščala nevidno zato pa zanesljivo navzdol, je bilo videti počasno senco, za katero nisi vedel, ali prihaja bliže ali pa se oddaljuje. Končno je bilo to dejstvo tudi povsem nepomembno, resnica, ki je imela ustrezno razpoloženjsko vlogo, je bila v videzu, da se nekdo premika, čeprav se ne premakne z mesta. — Prvi tedni, prvi meseci, odkar je oče nepreklicno zdrsel v žrelo zemlje, in še nikoli se mu ni zdela odprta zemlja takó pošastna in požrešna, podobna skritemu zmaju in njegovim popačenim čeljustim, ki natihoma, vendar iz dneva v dan golta vse, kar mu pride pod zob; prvi tedni, prvi doživljaji so bili nepopisni. Če zdaj pomisli na tiste muke, ki jih je moral prestajati, potem prizna in nič se ne počuti sla-

botnega zaradi tega, da jih je prenesel samo zaradi enega samega dejstva: da bi klonil ob očetovi smrti ravno on, potem ko je že na stotine, tisoče in pravzaprav milijone ljudi preživelo ravno takšno smrt, živelo dalje, se preobrazilo v novo izkušnjo, v nove obveze, ki ti govorijo preprosto, da moraš zdržati že zaradi vseh bližnjih, ki si jim dolžan svoje življenje, če obratno tebi do takšne zmage ni. Ves čas ga je fizično mučila misel, ne misel, dejstvo, občutek, neposreden občutek, da oče tam v tisti prekleti jami prezeba, kadar je zunaj, zgoraj mrz, in da mu v čevlje in obleko neprijetno prenika dež, vlaga, kadar zgoraj dežuje. Dneve, ko je nepretrgoma deževalo, prav zaradi tovrstne napetosti preprosto ni mogel prenašati, in kot je bil omenjeni občutek resničen, kakor bi bil iz materialnega sveta, iz lesa ali železa, pa se ga dotika zdaj na lica, zdaj na hrbet roke ali zavoj rame, tako je taisti občutek izginil, takoj ko je posijalo sonce, takoj ko se je sivina mokrote nepričakovano umaknila. Tedaj ga je obdalo takšno ugodje, kot si ga sploh ni mogel zamišljati, v določenem smislu je bil tako odlično razpoložen, da je po eni strani na nesrečnega očeta pozabil, po drugi strani pa se je neboleče ves čas veselil prav z njim tega preobrata, ves iz sebe hodil po mestu ali opravljal svoja dela, prepričan, da sploh ni sam, ampak da z njim dobrovoljno in nič več užaljeno sodeluje tudi oče. V takšnih trenutkih mu je srce norelo od navdušenja in svetlobe, razgnati ga je hotelo v prsih in bil je enako nepopisno srečen, kot je bil v deževju potr, in nesrečen. Dokazljiv občutek ga je obdajal, da je v soncu oče povsem na njegovi strani, da mu sicer ni zameril mučnega deževja, da pa je prav gotovo zaradi njega trpel, trpel bolj kot kadarkoli v življenju zgoraj, med ljudmi. Z nobeno logiko ni mogel pregnati posebnega trpljenja, ki je bilo vrh vsega vezano celo na vreme, torej do kraja in skrajnosti spremenljivo, nezanesljivo, muhasto in v razponu obeh skrajnih možnosti zahrbtno in kruto.

Potem so brezizhodno boleče povezave z očetom pričenjale dobivati novo obliko in srečen je bil zaradi tega: počasi, počasi njegov duševni stik ni bil več fizične narave, očeta spodaj ni več dojemal kot fizično bitje, ki v svoji smrtni podobi še doživlja življenje na zemlji. Pogrez zemlje, kjer je videl očeta ležati v točno enaki svetlobi, kot ga je videl na dan posebnega slovesa, se je začel počasi pogrezati prek sebe in nekega dne je presenečeno ugotovil, da fizičen kontakt s fizičnim očetom ne obstaja več. Nastopilo je razmeroma kratko obdobje nekakšnega niča, ki pa se je v svoji notranjosti gibal in premikal, kot se premika kazalec na uri ali kot pada pesek počasi na vse višje dno peščene ure. Nekaj se dogaja, nekaj se dogaja, si je takrat šepetal, nekaj se pripravlja, ob tem pa se je predajal zaslužnemu počivanju, in čeprav novega stanja v sivih dneh ni veljalo pretirano preizkušati, toliko spet ni bil prepričan o svoji novi odpornosti, se je toliko bolj sproščeno veselil svetlobe in sonca, kjer je pričel kontaktirati z očetom naravnost aktivno, z veliko mero iniciative; pogovarjal se je z njim,

ga spraševal vse mogoče stvari, in čeprav je oče v glavnem molčal, je že z molkom odgovarjal, in to je bilo dovolj. Da, to je bilo dovolj tako kot takrat, ko je bil z njim skupaj tukaj zgoraj in je že zadostovalo, namreč z očetove strani, da ga je poslušal, če mu je želel kaj povedati.

Vrba blizu njegove klopi se je pričela pod vetrom voljno upogibati, kot se prepustijo gibanju dolgi ženski lasje, kadar čutijo v sebi in okoli sebe ljubezen, nežnost in potrebo po nežnosti. — Obdobje sumljivega niča, najbrž je res, da je nič vedno in v vsaki obliki sumljiv, nenavadno in na videz mirno obdobje se je začelo nekega dne nepreklicno umikati v novo obdobje. Kako je obstal, ko je ugotovil, da ga najhujše muke šele čakajo, da šele trumoma nanj prihajajo; kako je bil bolj presenečen kot prestrašen, ko je moral priznati svojo popolno nevednost ob takšnih dogodkih notranjosti ali srca, saj bi moralo po vsej logiki stvari prižgati luč edinole svetlejše, srečnejše obdobje, mōra tednov in mesecev bi se morala hipoma ali vsaj v nekaj korakih preobraziti v eno samo svetlobo; bil bi že čas, da bi bil za vse hūdo poplačan, potem ko se je že tolikokrat zlomil v sebi, da bi zaslužil očiščenje, izravnavo, iztek stvari, ki se takó dolgo poslavlja od njega. Kako kruto se je bil zmotil, kako napak je sodil o sebi in o drugih v sebi, kako nepredvidljiva so pota notranjih povezanosti, ki živijo svoje nevidno zato pa toliko močnejše življenje.

Od tistega dne se mu je pričel prikazovati oče na povsem nov in poseben način; seveda ne ponovno v fizičnem smislu, to obdobje je že poznal, ne bi ga bil vesel, vendar se ga kot znane stvari ne bi prestrašil tako zelo, kot se je prestrašil novosti. Podoba očeta se mu je prikazala tako rekoč iztrgano in simbolno, če temu lahko tako reče, prikazal se je njegov obraz kot bitje, ki živi kot telo v celem, obraz kot telo, nekje v zraku, atmosferi, nekje zgoraj ali polzgoraj, pa spet ne predaleč, navadno v poševnem preletu ali lebdenju, nagnjen in obrnjen navzdol proti njemu, in ta podoba je bila tako rekoč nepremična in nema, podoba nečesa resničnega in ne več fizična resnica. Dobro je vedel, da oče ne bo spregovoril, da bo lebdel nad njim morda pet, morda deset minut in potem izginil tako, kot se je pojavil. In pojavil se je ta obraz v obliki telesa ali telo v obliki obraza v enem samem hipu, v sekundi ali desetinki sekunde, komaj se je ovedel, da se je nekaj zgodilo, je bil že tam, torej je bil tam že nekaj trenutkov prej, lebdel je in lebdel v nenavadni razločnosti, plastični, tridimenzionalni obstojnosti kot svojevrsten glavni torzo, na svojem vratu skorajda aerodinamično zapotegnjen, na vrhu temena pa ravno tak kot v resničnem življenju.

Zavzdihnil je od spomina in se prijel klopi, kot da ga nosi po veselju, pa je nevarno, da izgubi svojo edino oprijemljivo točko. Pa to bi še vse bilo, ta nenadna aerodinamična pojavnost, ta nenavadna novost, ko ne bi hkrati zaživela v njem nepopisno silovita bolečina,

kakršne doslej še ni poznal. Doslej še ni poznal takšnega silovitega navaša čustva, raznesti ga je hotelo od napetosti, žalosti, imel je zanesljiv občutek, da mu lahko zdaj zdaj počí srce in nič se ne bi začudil ob ostri bolečini v prsih. Čustvo ga je davilo, stisnilo mu je vrat, iz prsi se je podaljšalo v goltanec in se tam krčilo, krčilo, krčilo. Napad te vrste se mu je večkrat zgodil kar sredi ceste, sredi poti, in ni vedel, kaj naj napravi; če bi bil kje na samem, bi bruhnil v otroški jok, tulil bi od napetosti in žalosti, valjal bi se po tleh, ko bi kaj pomagalo. Sredi ljudi pa tega ni mogel, kot odrasel niti ni smel storiti, ob tej prepovedi pa ga je davilo in davilo, hlatal je za zrakom, se zadrževal, da ga ne bi kdo prepoznal, zrl nepremično predse v obraz iz telesa, v telo iz obraza, ki pa se ni menil zanj, srce pa je pritiskalo v grlo, pritiskalo in se ni hotelo ustaviti. In potem nenadoma konec, večkrat kot bi odrezal, lebdeče telo nad njim izgine, ravno takó bolečina, in nastopi čudežno, čarobno olajšanje, olajšanje, ki mu dá dihati sproščeno in brez strahu, olajšanje, ki mu prišepetava, da je bil privid le naključje, ki se nikdar več ne more povrniti v takšni obliki. Toda še in še se je vračal, in to ga je izčrpavalo, čutil je, kako mu privid sesa najboljše energije, kako se mu zapiči naravnost v srce in naj se je še tako upiral, silovit pritisk se je nadaljeval, dokler se mu je pač zdelo. Dokler ni nekega dne spoznal logike stvari: že obupan zaradi dejstva, da se ponavljanja pojavljajo brez občutka konca, kakor tudi zaradi čustvenega trpljenja, ki ga je hotelo stisniti ob tla, je nekoč začel govoriti obrazu iz telesa, telesu iz obraza, ves se je postavil tej obliki očeta na razpolago, ni se več upiral, ni se več umikal, ni se mu zdelo takšno mučenje nesmiselno, in napad je minil prej kot ponavadi. Naslednjič si je spet izprosil prizanesljivost in naslednjič spet in privid se je s svojo silovito težo čustvenega izbruha začel umikati vedno hitreje, vedno krajša je bila njegova navzočnost, vedno kratkotrajnejše lebdenje v polpoševnem naklonu.

Slednjič je dobil občutek, da prihaja oče k njemu zato, ker ga potrebuje, in tedaj je v teh bolečih srečanjih izpostavil lebdečemu prividu vso svojo pripravljenost, vso svojo razpoložljivost in zanesljivo zaznal, kako se plavajoča glava hrani z njegovim trpljenjem, odprtim srcem. Bilo je podobno hranjenju otroka, ki zbere nenavadne moči in neusmiljenost, kadar je treba posesati iz telesa nujne in njemu namenjene kapljice krvi. Zato pa je bolečina soočanja minila še prej in bolj ko je bil voljan, bolj ko je bil ves na razpolago, tem prej si je očetov spomin ali oče sam, tega ni bilo več mogoče zanesljivo ločiti, vzel tisto, kar je potreboval, kar mu je po neznanem zakonu pripadalo, hitreje je odšel in tudi daljši je bil razmik, ko se je spet povrnil. Strmel je nad čudno logiko stvari, toda sledil ji je z vso doslednostjo, zakaj umikanje, upiranje je samó daljšalo prisilno navezanost na skrivnostno bitje, samó stopnjevalo strašno muko, ki si je znala najti pot naravnost v najobčutljivejše središče ranljivega srca.

Nekega dne pa se oče ni več prikazal in to na noben način, v nobeni obliki ne. Najprej tega sploh ni opazil, ko pa je opazil, si je na tihem oddahnil, ko pa je čez dolgo časa zaznal, da se nanj nikoli več ne spomni, ga je pretreslo. Ne, ni si želel bolečine, nikoli si ni želel bolečine, bil je, odkar je pomnil, človek svetlobe in mirne vedrine; zamislil se je nad vsem, nad življenjem, nad minevanjem, potekanjem. Očetova odsotnost je postala znak prav za to minevanje: spet je odšla doba, ki se nikoli več ne vrne. Morda pa je vendar vse v redu in prav, nič slabega ni storil, zoper nikakršne notranje zakone se ni zavestno pregrešil, lahko se je tudi spomin na očeta preobrazil, in to v srečnejšo obliko. Sedaj je on tisti, ki ga išče, se želi pogovarjati z njim, vse je v redu in prav, ne gre za uvod v neznane nove muke, življenje se umirja v njem in zgošča v preglednejše pokrajine.

Vstal je s klopi in se obrnil v drugo smer, naravnost hitro je zastavil korak. Toliko stvari ga še čaka danes, hud dan ima, zelo hud. Drevesa tiho brzijo mimo in nekaj je v zraku, skrivnostna misel, ki ji ne vé imena. Ustavil se je, skrivnostna misel je preskočila iz temè in se zapisala v besedo. O pač, prav to je, in to je zelo pomembno: očeta, svojega očeta, je imel zelo zelo rad. Pravzaprav ga ima zelo rad. In to je velikanska sreča: da imaš nekoga takó zelo rad in da večno živi v tebi. Velikanska, zelo redka sreča.